

«Тасдиқ мекунам»

Ректори МДТ «Донишгоҳи давлатии
Бохтар ба номи Носири Хусрав»

профессор Давлатзода С.Х.

10 _____ 2022 с.

ХУЛОСАИ

Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

Диссертатсияи Султонов Мукулмон Субҳонович дар мавзӯи «Мукамалгардонии низоми идоракунии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)», аз рӯи ихтисоси: 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз дар кафедраи молияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро шудааст.

Дар рафти иҷрои диссертатсия Султонов Мукулмон Субҳонович унвонҷуи кафедраи молияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав ба шумор мерафт.

Соли 2012 Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав, факултети иқтисодиро аз рӯи ихтисоси муносибатҳои иқтисоди байналхалқӣ хатм намудааст.

Аз соли 2012 то соли 2017 ба ҳайси омӯзгори кафедраи назарияи иқтисод ва молия, аз соли 2017 то ба имрӯз ҳамчун омӯзгори кафедраи молияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав кор карда истодааст.

Мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионии Султонов Мукулмон Субҳонович дар ҷаласаи Шурои олимони Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав аз 29.02.2016, протоколи №33^а_{ст} тасдиқ шудааст.

Роҳбари илмӣ: Назирӣ Гулбаҳор Назир – доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, муовини раиси Бонки миллӣ.

Диссертатсияи Султонов Мукулмон Субҳонович дар ҷаласаи кафедраи молияи Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав

ба таври ошкоро аз «29» 10 2022 таҳти № 03 муҳокима гардидааст.

Имтиҳонҳои номзадиро аз фанҳои забони хориҷӣ (англисӣ) 4 (хуб), протоколи №18-59 аз 07.02.2017, таърих ва фалсафаи илм 4 (хуб), протоколи №18-59 аз 10.03.2018 ва имтиҳони номзадиро (минимум) аз рӯйи ихтисоси 08.00.07 – Молия, муомилоти пулӣ ва қарз бо баҳои 5 (аъло), протоколи № 49 аз 20.05.2022 дар Донишгоҳи давлатии молия ва иқтисоди Тоҷикистон супоридааст.

Дар натиҷаи муҳокимаи диссертатсия дар мавзӯи «Мукамалгардонии низоми идоракунии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)», чунин хулосаҳо бароварда шуд:

1. Баҳои кори иҷрошуда. Чи тавре таҷрибаи ҷаҳонӣ нишон медиҳад ташкили институтҳои кафолатдиҳии пасандозҳо ба созмондиҳии институтҳои махсуси назорат, реструксияи системаи бонкӣ, аудити дохилӣ ва берунӣ алоқаманд аст. Танҳо координатсияи ҳамохангсозии зичи кори ин институтҳо имкон медиҳад, ки устувории системаҳои бонкӣ нигоҳ дошта, идоракунии ҳамаи зинаҳои рушди бонкҳо таъмин карда шавад.

Вале, аз тарафи дигар, барои таъмини ҳимояи пасандозҳо мавҷудияти танҳо системаи кафолати пасандозҳо кифоя нест. Онро бо механизмҳои самарабахши назорат ва санҷиш аз ҷониби давлат пурра кардан зарур аст. Кафолати пасандозҳо бояд ба таври мушаххас бо ташаккули инфрасохтори комилан мувофиқи бозори молиявӣ ва дигар бозорҳои институтҳо ва танзими давлатии фаъолияти бонкҳо ҳамохангӣ дошта бошад. Танҳо дар ҳамин гуна ҳолат таъмини иҷтимоӣ ва иқтисодии хусусиятҳои амалиётии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои қарзиро таъмин кардан ва аз тарафи онҳо гузаронидани сиёсати асоснок ва депозитивиро дуруст шуморидан мумкин аст, ки ин масъаларо метавон ба воситаи суғурта ҳал намуд.

Дигар ин ки устувори низоми бонкӣ аз бисёр ҷиҳат ба сифати идоракунии хавфҳо вобаста мебошад. Бонкҳо ба таври доимӣ низоми идоракунии онҳоро такмил медиҳанд. Вақтҳои охир принцип ва технологияҳои шакл гирифта, инкишоф ёфта истодаанд, ки ба стандартҳои байналмилалӣ фаъолияти бонкӣ асос ёфтаанд ва дар онҳо суғуртаи хавфҳо қисмати ҷудонопазир низоми умумӣ идоракунии хавфҳо маҳсуб меёбанд. Маҳз масъалаҳои номбурда муҳимияти интихоби мавзӯи тадқиқотиро ба миён гузоштааст.

2. Саҳми шахсии доктараб. Ҳамаи давраҳои ҷиҳати иҷрои нақшаи кории илмӣ: аз ҷумла интихоб ва таҳияи мавзӯ, асосноккунӣ ва муқаррарияти он, мақсади гузошташуда ва нақшаи кории иҷрои вазифаҳои он бо иштироки бевоситаи муаллиф гузаронида шудааст.

Дарҷаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот. Таҳқиқотҳои олимони хориҷӣ ва ватанӣ доир ба масъалаи суғурта, идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқотро таъид менамоянд. Асоси назариявии диссертатсияро муқаррароти назарияи иқтисодӣ, хавфу хатарҳо, инчунин ҷанбаҳои методологии танзими суғуртавӣ ташкил медиҳанд. Дар раванди таҳқиқот барои ноил шудан ба мақсад ва вазифаҳои, ки дар диссертатсия гузошта шуда буданд, усулҳои иқтисодию оморӣ, монографӣ, абстрактӣ мантӣ, гурӯҳбандии ҳисоби конструктивӣ ва ғайра истифода карда шудаанд.

3. Мақсади таҳқиқот таҳлили ҳамаҷонибаи нақш ва мақоми суғурта дар системаи идоракунии хавфи бонкӣ, муайян намудани самтҳо ва тавсияҳо барои такмил додани суғуртакунии хавфу хатарҳои бонкӣ мебошад.

4. Навгонии илмӣ таҳқиқот. Ба ҳимоя натиҷаҳои зерини муҳим, ки навогонии илмӣ таҳқиқотро ташкил медиҳанд, пешниҳод мегарданд:

- моҳияти назариявии суғуртакунии хавфу хатарҳои бонкӣ таҳқиқ гардида, ақидаҳои муаллиф ҷиҳати такмили онҳо пешниҳод шуданд. Ақидаи муаллиф оид ба назарияи суғуртаи хавфу хатарҳои бонкӣ ин

таҷрибаи муносибатҳои иқтисодӣ ва корӣ дар байни бонк ва ширкати суғуртавӣ мебошад, ки дар асоси истифодаи захираҳои якдигар барои ташкили фурӯши маҳсулоти худӣ ва хизматрасонӣ бо мақсади ба даст овардани фоидаи тарафайн ба роҳ монда шудааст, аниқ карда шуд:

- масъалаҳои методии хавфу хатарҳои бонкӣ ва таснифоти он дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардида, масъалаҳои методии хавфу хатарҳои бонкӣ ва таснифоти онҳо ба шароити бозори бонкӣ ва суғуртавӣ мутобиқ пешниҳод гардиданд. Муайян карда шуд, ки бонкҳои тижоратӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бештар ба хавфҳои қарзӣ, бозорӣ, асъори бозорگیرӣ, амалиётӣ, хавфҳои шуҳрати бонк дучор мегарданд. Зимни таҳқиқот хулосабарорӣ карда шуд, ки таҳлили системаи таснифоти хавфҳои бонкӣ ва ташкили системаи суғуртаи онҳо имкон медиҳад, ки истифодаи ташкилотҳои суғурта барои ҳимояи манфиатҳои қарзгирон дар созишҳо ва дигар муносибатҳои тарафайн, на танҳо дар фаъолияти бонкӣ, балки соҳаҳои дигар низ, самаранок ба роҳ монда шавад:

- асосҳои суғуртақунонии хатарҳои бонкии кишвар таҳлил гардида, муаммои ҳамоҳангсозии санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ ва барномаҳои давлативу стратегияҳо тавзеҳ ва роҳҳои такмили он муайян карда шуданд. Омӯзиши таҷрибаи мамлакатҳои хориҷа оид ба суғуртақунонии хавфу хатарҳои бонкӣ ва истифодаи он дар низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон имкон медиҳад, ки на танҳо хавфу хатарҳои бонкӣ ва имконияти суғуртақунонии он дар бозори суғуртавӣ баҳогузорӣ гардад, балки самтҳои имконпазири такмили минбаъдаи он бо дарназардошти рушди бозори бонкӣ ва суғуртаи ватанӣ муайян карда шавад:

- мушкилоти асосие, ки барои идорақунии хавфу хатарҳои бонкӣ дар бозори суғуртавӣ монеа эҷод менамоянд, аз ҷумла сатҳи баланди марказонидашуда будани бозори суғуртаи мамлакат ва рушди номукаммали рақобат, сатҳи пасти пардохтпазирии ширкатҳои

суғуртавии ватанӣ, набудани ширкатҳои азнавсуғуртакуни, норасоии мутахассисони баландихтисоси суғуртавӣ, сатҳи пасти талаботи аҳоли ба хизматрасониҳои суғурта, эътимоди пасти аҳоли ба бахши суғурта, сабаби беҳабарии аҳоли нисбати фаъолияти ширкатҳои суғуртавӣ ошкор карда шуд. Барои бартараф намудани мушкилиҳои номбурда чунин тавсияҳо, аз қабилӣ фароҳам гардидани муҳити боэътимод ва устувори суғуртакунони, решакан намудани рақобати носолим дар бозори суғурта, инкишофи бозори хизматрасониҳои суғуртавӣ, рушди муносибатҳои тарафайни бозорҳои суғуртаи миллӣ ва байналхалқӣ, зиёд шудани номгуи хизматрасониҳои суғуртавӣ ва шумораи ширкатҳои суғуртавии ватанию хориҷӣ пешниҳод карда шуд. Татбиқи пурраи тавсияҳои мазкур ба мунтазам зиёд шудани саҳми бозори суғурта дар низоми муносибатҳои иҷтимоию иқтисодӣ ва молиявӣ, баланд шудани сатҳи ҳифзи суғуртавии субъектҳои соҳибкорӣ ва шахрвандони мамлакат ва амалӣ намудани механизми таъминкунандаи рушди устувори иқтисодӣ мусоидат хоҳад намуд:

- зимни таҳлилҳо хусусиятҳои идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ дар бозори суғуртаи кишвар мавриди таҳлил қарор дода шуда, нишондиҳандаҳои фаъолияти ширкатҳои суғуртавӣ дар бозори суғуртаи ҷумҳурӣ, шартномаҳои басташудаи ширкатҳои суғуртавӣ, намудҳои хизматрасониҳои суғуртавӣ ошкор гардид. Дар баробари ин муайян карда шуд, ки дар ҳоли ҳозир бонкҳои ватанӣ ду механизми асосии мубориза бо хавфҳоро доранд. Якуми онҳо бо мавҷудияти миқдори зиёди санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ вобаста буда, усули дуоми мубориза бо хавфҳои бонкӣ ташкил намудани захираҳои ҳатмӣ мебошад. Механизмҳои мазкур базаи захиравӣ ва иқтидори захиравии низоми бонкӣ ба ҳисоб рафта ҳамчунин заминаи баландбардории устувори иқтисодӣ миллӣ ба ҳисоб меравад:

- барои рушди минбаъдаи самараноки гурӯҳҳои суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ бо дарназардошти иқтидор ва дурнамои онҳо

такмили асосҳои ташкилӣ ва пойгоҳи меъёрию ҳуқуқӣ, концепсияи суғуртақунонии хавфу хатар оид ба муътадилгардонии хавфҳо ба воситаи концепсияи менеҷмент, концепсияи молиявӣ, концепсияи маркетингӣ, концепсияи сармоягузорӣ таҳия карда шуд.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот аз он иборат аст, ки он қорҳои олимони маъруфи ватанӣ ва хориҷиро оид ба суғуртақунонии хавфу хатарҳои бонкӣ дар бар гирифтааст. Ҳангоми баррасии мавзӯи муаллиф ба равиҳои концептуалӣ, ки дар монографияҳои илмӣ, маводи конференсияҳои илмӣ-амалӣ, ҳисоботи илмии марказҳои намоёни илмӣ баён гардидаанд, инчунин, ба қонунҳо, стратегияву барномаҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъя намудааст.

Хулоса ва тавсияҳои дар таҳқиқоти диссертатсионӣ овардашударо дар фаъолияти амалӣ ҳангоми суғуртақунонӣ ва имкониятҳои паст намудани хавфу хатарҳои бонкӣ ба таври васеъ истифода бурдан мумкин аст. Онҳоро, инчунин, Бонки миллии Тоҷикистон ва дигар бонкҳои тиҷоратӣ барои такмили қонунгузорӣ ва таҳияи тадбирҳо дар соҳаи фаъолияти бонкӣ истифода бурда метавонад. Дигар ин, ки маводи таҳқиқотро ҳангоми хондани лексияҳо оид ба курси «Суғурта», «Фаъолияти бонкӣ», «Хавфҳои қарзӣ», «Хатарҳои бонкӣ» «Молия» ва монанди инҳо дар ихтисосҳои иқтисодии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав истифода бурдан мумкин аст.

5. Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзӯи диссертатсия ба бандҳои зерини Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 08.00.07-Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқат мекунад: 7.1. Тамоюлотҳои ҳозиразамони ташкил ва амалқарди низоми суғурта ва бозори хадамоти суғуртавӣ; 7.2. Асосҳои назариявӣ ва методологии пешгӯӣ ва мониторинги рушди суғурта ва бозори хизматрасонии суғурта; 7.5. Рушди низоми суғурта ва бозори суғурта дар шароити

кунунӣ; 10.1. Ташаккули системаи бонкӣ ва инфрасохтори он дар шароити иқтисоди бозорӣ; 10.5. Устувории системаи бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва стратегияи рушди он; 10.16. Системаи мониторинг ва пешгӯйикунии таваккалҳои бонкӣ.

6. Таъйиди диссертатсия ва иттилоот оид ба истифодаи натиҷаҳои он. Муқаррарот ва натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз ҷониби муаллиф дар конференсияҳо ва семинарҳои илмӣ-назариявии сатҳи донишгоҳӣ, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ ва раванди баргузор кардани дарсҳои лексионӣ ва семинарӣ пешниҳод карда шудаанд.

7. Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз сарсухан, се боб, нух зербоб, 14 ҷадвал, 4 расм, 2 диаграмма, хулоса ва пешниҳод иборат буда, бо истифода аз 193 сарчашма таҳия карда шудааст ва дар 167 саҳифаи ҷопӣ баён гардидааст.

8. Интишорот аз рӯи мавзӯи диссертатсия. Аз рӯи натиҷаҳои таҳқиқот 10 мақолаи илмӣ, аз ҷумла 7 мақолаи дар нашрияҳои аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсияшаванда ба нашр расидааст.

Феҳристи интишороти довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ

Мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда:

1. Султонов М.С. Баъзе масъалаҳои суғуртаи хавфу хатарҳои сармоягузорӣ дар шароити имрӯза [Матн] / М.С. Султонов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахши илмҳои иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2018. - №6. қ.2. – С. 155-158.

2. Султонов М.С. Роҳҳои такмил додани хизматрасонии суғуртавӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.С. Султонов // Паёми ДДБ ба номи Носири Хусрав. Маҷалаи илмӣ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ. – Бохтар, 2018. - №1/3 (55). – С. 200-206.

3. Султонов М.С. Мушкилоти бозори суғурта ва роҳҳои бартараф намудани он дар Ҷумҳурии Тоҷикистон [Матн] / М.С. Султонов, Ш.М.

Саидмуродов // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Баҳши илмҳои иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. – Душанбе, 2019. – №2. – С. 128-132.

4. Султонов М.С. Асосҳои назариявии идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ // Паёми Донишгоҳи Давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав маҷалаи илмӣ Силсилаи илмҳои гуманитарӣ ва иқтисодӣ, Бохтар 2020, №1/3(77).

5. Султонов М.С. Таҷрибаи мамлакатҳои хориҷа оид ба суғуртакунии хавфу хатарҳои бонкӣ [Матн] / М.С. Султонов // Кишоварз. Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Шириншох Шоҳтемур. – Душанбе, 2020. - №4 (89). – С. 269-273.

6. Султонов М.С. Таснифоти хавфҳои бонкӣ ва алоқамандии он бо суғурта [Матн] / Г.Н. Назирӣ, М.С. Султонов // Паёми Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ. – Душанбе, 2021. - №3 (37). – С. 151-157.

7. Султонов М.С. Роҳҳои танзими суғуртакунии хавфҳои бонкӣ [Матн] / Г.Н. Назирӣ, М.С. Султонов // Иқтисодиёти Тоҷикистон. Душанбе, 2021. - № 4(2). – С. 57-63.

Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: ҳамагӣ – 12 нафар, аз онҳо бо ҳуқуқи овоздиҳӣ – 12 нафар. Аз ҷумла, бо ихтисоси рисолаи муҳокимагардида н.и.и., дотсентон 7 нафар. Натиҷаи овоздиҳӣ: тарафдор – 12 нафар, муқобил – нест, бетараф – нест кафедра дар асоси натиҷаи овоздиҳӣ:

ҚАРОР ҚАБУЛ НАМУД:

1. Диссертатсияи Султонов Муслмон Субҳонович дар мавзӯи «Мукамалгардонии низоми идоракунии суғуртакунонии хавфу хатарҳои бонкӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)», аз рӯи ихтисоси 08.00.07– Молия, муомилоти пулӣ ва қарз ба талаботи Тартиби додани

ҚАРОР ҚАБУЛ НАМУД:

1. Диссертатсияи Султонов Мусулмон Субҳонович дар мавзуи «Суғурта дар низоми идоракунии хавфу хатарҳои бонкӣ (дар мисоли Ҷумҳурии Тоҷикистон)», аз рӯи ихтисоси 08.00.07– Молия, муомилоти пулӣ ва қарз ба талаботи Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ гардидааст, ҷавобгӯ мебошад.

2. Мавзуи диссертатсия ба бандҳои Шиносномаи феҳристи ихтисоси КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи ихтисоси 08.00.07-Молия, муомилоти пулӣ ва қарз мувофиқат мекунад.

3. Корҳои ҷопшуда мундариҷаи асосии диссертатсияро инъикос мекунанд;

4. Ба Султонов Мусулмон Субҳонович барои пешниҳод кардани диссертатсия ба Шурои олимони факултет иҷозат дода шавад.

Кӣ тарафдори қарори кафедра мебошад, хоҳиш менамоем, овоз диҳад. Тарафдор - 12, муқобил – нест, бетараф - нест. Бо як овоз қабул шуд.

Хулосаи мазкур дар ҷаласаи кафедраи молияи факултети молиявию иқтисодӣ аз «29» 10 2022 таҳти № 03 қабул гардидааст. Дар ҷаласа ҳамагӣ 12 нафар иштирок доштанд.

Раиси ҷаласа,

муdiri кафедраи молия,
номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

 Нурализода Н.

Котиби илмӣ,

номзади илмҳои иқтисодӣ, дотсент

 Джайлоев З.М.

Имзоҳои Нурализода Н. ва Джайлоев З.М. -ро тасдиқ менамоем:

Сардори шӯбаи кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДБ ба номи Носири Хусрав
«29» 10 2022

Шукурзод Ҷ.А.